

Boekbespreking

Jan Onstenk, Zes eeuwen in 't Ghesthuus. Een historie van mensen rond Sint Jan

Het boek van Jan Onstenk dat een aantal weken geleden bij Korpershoek van de pers kwam, is een opmerkelijke publikatie.

De schrijver, zo blijkt uit het voorwoord, kreeg het verzoek een geschiedenis te schrijven van het zeventig-jarige Sint Jans Gasthuis. Hij ging op dat verzoek in, maar vatte zijn taak nogal ruim op. Het werd een verhaal dat de hele emancipatie van het katholieke volksdeel van Hoorn in de negentiende eeuw besloeg met daarnaast en passant de geschiedenis van het laat-middeleeuwse Sint Jans Gasthuis aan het Kerkplein. Aan geen van de door hem behandelde onderwerpen was door meer geschoolde historici eerder aandacht geschonken. Wie een dergelijke veelomvattende taak op zijn nek neemt, moet van goede huize zijn om het geheel tot een goed einde te brengen. Onstenk is daarin geslaagd, hoewel hij er niet helemaal zonder kleerscheuren vanaf is gekomen. Maar dat kan ook haast niet anders, wanneer een niet vakman een dergelijk gespecialiseerd onderwerp dat vaak boven het lokale niveau uitstijgt, onder handen neemt.

Naar mijn mening behoort dit boek in de boekenkast van ieder Oud Hoorn-lid wiens belangstelling uitstijgt boven de monumentenzorg zonder meer.

— Het werk is opgesplitst in drie delen. De schrijver begint met de historie van het oude Sint Jan en behandelt daarna de terugkeer van de katholieken in het Hoornse openbare leven in de negentiende eeuw. Zo tussendoor ziet hij dan ook nog kans iets te zeggen over de zeven vrouwenkloosters van het Hoorn van voor de Reformatie. Bij dit laatste even een waarschuwing voor fanatieke prentenverzamelaars. De afbeeldingen van deze kloosters waarvoor de schrijver de voor het boek van Andries Schoemaker vervaardigde prenten van Jacob Stellingwerf uitkoos zijn zeer fraai maar uiterst onbetrouwbaar wat betreft overeenstemming met de vaak verdwenen werkelijkheid. De werkelijkheid voor zover die dan bekend is uit archeologisch of historisch-topografisch onderzoek.

— Het tweede deel behandelt de ontwikkeling van het (tweede) Sint Jans Gasthuis aan de Koepoortsweg. Hier wordt evenals in het eerste deel een belangrijke plaats ingeruimd aan de Zusters van Liefde, de congregatie uit Tilburg die het katholieke onderwijs en de medische zorg in Hoorn in de negentiende eeuw gestalte hebben gegeven.

— Het laatste deel, een stukje contemporaine geschiedenis, geeft het reilen en zeilen van het moderne ziekenhuis aan de Maelsonstraat. Hier wordt duidelijk hoe ook deze instelling meer en meer zijn levensbeschouwelijke identiteit dreigt te verliezen.

— Het begon dus met het verhaal van het oude Sint Jans Gasthuis gelegen „Voor de Kerk” zoals we zien op de reproductie van de kadasterkaart uit 1832. De zeer ingewikkelde structuur zowel ruimtelijk als organisatorisch komt niet geheel uit de verf, maar dat is gezien het zeer chaotische en onvolledige bronnenmateriaal ook niet verwonderlijk. Die onoverzichtelijke structuur heeft ook iets te maken met de ontwikkeling van het instituut gasthuis, een ontwikkeling die door de schrijver zeer duidelijk onderkend wordt. Het gasthuis was oorspronkelijk een kerkelijke instelling die de verschillende vormen van sociale zorg zonder specialisatie in zich verenigde, waarbij de nadruk meer lag op het geestelijke dan op het lichamelijke aspect van de zorg. Later splitsten zich de afzonderlijke instellingen af, die voor de wezenzorg, voor hulp aan armen, voor de verpleging van bejaarden en van zieken en dergelijke. Wat over bleef en het best het karakter van het oude

gasthuis bewaarde was de baaierd, het onderkomen voor doorreizende, arme vreemdelingen. Het is een verdienste van de schrijver dat hij die bayert uit de opeenhopeningen van instellingen aan het Kerkplein naar voren haalt en in de juiste context weet te plaatsen. Voor degene die nog eens de volledige geschiedenis van de Hoornse sociale zorg wil schrijven, voor zover daar in onze specialisaties verdrinkende tijd nog behoefte aan bestaat, is het boek van Jan Onstenk met dit deel een belangrijk en noodzakelijk uitgangspunt. Wellicht is het niet ondienstig op te merken, dat voor het begin van de moderne tijd een gasthuis bijna uitsluitend een ziekenhuis is voor zieke armen. Wie het maar even kon betalen, bleef thuis en liet daar de chirurgijn of de doctor komen. De functie van Oudeliedenhuis is dan ook bij het oude Sint Jan altijd belangrijker geweest dan die van ziekenhuis. En dat oudeliedenhuis was een proveniershuis, waarin voor opname een bepaalde som betaald moest worden. Niet zoveel, want voor het onderhoud zorgde het stadsbestuur door middel van een toelage, dat is de prove of preuve, vandaar de naam, maar toch nog zoveel dat er geen plaats was voor de echte armen. Die kwamen dan ook in het echte Armenhuis aan het Waaitje terecht. En echt arm was bijvoorbeeld in de achttiende eeuw zeker een kwart tot een derde van de bevolking.

— Het gasthuis stond geheel onder controle van de Hoornse regentenoligarchie, zoals blijkt uit de namen van het bestuurscollege (blz. 23). Tabak drinken (blz. 24) is de normale 17e en 18e eeuwse uitdrukking voor roken.

— Het hoofdstuk over de Hoornse nonnenkloosters met hun jammerlijk einde in 1573 had mijns inziens beter weggelaten kunnen worden. Als voorspel tot de terugkeer van de Zusters van Liefde in 1865 is het wat te uitvoerig. Maar het gedeelte waarin deze nonnenhistorie wat verdwaald terecht is gekomen en dat de emancipatie van het katholieke volksdeel van Hoorn in de negentiende eeuw beschrijft, vormt het hoogtepunt van het boek. De auteur moet er met enthousiasme aan gewerkt hebben. Met behulp van een minutieus bronnenonderzoek brengt hij een belangrijk stuk negentiende eeuwse geschiedenis aan het licht waarover tot nu toe weinig bekend was. De sfeertekening is hier bijzonder geslaagd. Duidelijk wordt de betekenis van de Sint Vincentius vereniging in het ontwikkelingsproces aangegeven, evenals die van de typisch negentiende eeuwse congregatie van de Zusters